

פרק 1: מה נדרש מהערכת מודיעין?

גיבוש הערכות מודיעין אינו עיסוק חדש, וישנן השקפות מגוונות ביחס לשאלה כיצד יש לגבש הערכות מודיעין. הבדלים בין השקפות אלה נובעים במידה רבה מעמדות שונות ביחס לשאלות בסיסיות על הערכת מודיעין: מה נדרש ממנה, ומהם מאפייניה הרצויים? המתודולוגיה היא כלי שנועד לאפשר גיבוש הערכות מודיעין בעלות מאפיינים רצויים, ולכן הבחירה בה נגזרת ממה שמצופה מהערכת מודיעין. לפיכך, דיון מושכל במתודולוגיה מצריך לברר תחילה מה נדרש מהערכת מודיעין.

בחיפוש אחר המאפיינים הנדרשים המשותפים להערכות המודיעין יש לכוון אל אלה שמאפיינים את מסגרת הדיון המודיעיני, ולא את התכנים הספציפיים שהם רבים ומגוונים. להבנת, יש קבוצה לא גדולה של מאפיינים כאלה, המשותפים לרוב המכריע של ההערכות.

מעשיות ורלבנטיות

כדי שהערכת מודיעין תסייע לקבל החלטות היא צריכה להיות מעשית ורלבנטית לתהליך מסוים של קבלת החלטה קונקרטי. היא צריכה לענות על שאלות שרלבנטיות להחלטה; להינתן בזמן המתאים לקבלת החלטה, ולא מאוחר מדי; להיות מדויקת במידה מספקת ולהינתן ברזולוציה המתאימה; ולשרטט תמונה מקיפה מספיק (אך לא יותר מדי), כדי לאפשר הבנה מקיפה דיה של ההתפתחויות הצפויות בעקבות חלופות שונות של החלטה. הערכת המודיעין לא צריכה להיות "מושלמת" במובן שהיא משרטטת תמונה שלמה ומדויקת לחלוטין, אלא **טובה במידה מספקת** לקבלת החלטה. מה שנדרש להחלטה אחת לא נדרש להחלטה אחרת. כדי לקבוע היכן לפרוס גדוד מול חדירה אפשרית של חולית אויב דרך הגבול צריך לדעת באיזו גזרה צפויה חדירה; כדי לקבוע היכן להציב עמדות תצפית לגילוי החוליה יש לדעת מהם נתיבי החדירה האפשריים; וכדי להציב מארב יש לדעת מהו ציר החדירה המדויק ומתי היא צפויה. הקביעה כי הערכת מודיעין רלבנטית להחלטה תלויה, לפיכך, בהקשר הנדון. רק לאור ההקשר הקונקרטי ניתן לקבוע מהי הרזולוציה הנכונה, מהו הדיוק הנכון, מה ראוי וצריך להיכנס לתוך "התמונה השלמה", מה דינו להישאר בחוץ כי אינו נדרש, ומהם המושגים הנכונים לתיאור ההערכה. **ההקשר הוא גורם מכריע בקביעת אמות המידה שבהן נמדדת הערכת המודיעין**, ובשיפוט האם הערכת המודיעין עומדת בהן. קביעת ההערכה היא עניין מעשי. החוקר לא רק שואל את עצמו "מה צפוי?", אלא גם "מה נדרש להיאמר על הצפוי בהקשר המסוים של תהליך לקראת קבלת החלטה?".

לכאורה, הדרישה שהערכת מודיעין תהיה "טובה דיה" היא דרישה קלה יחסית, מכיוון שנדרש רק לעבור סף המתאים לאותה החלטה, ולא נדרש לדייק באופן מוחלט לכל צורך אפשרי. אולם

שני היבטים הופכים את הדרישה להיות "טובה דיה" למורכבת: האחד הוא שלא ברור כיצד לקבוע שההערכה טובה במידה מספקת להקשר הקונקרטי שבו מתקבלת החלטה, והקמ"ן צריך להבין מהם הקריטריונים שלפיהם עליו לבחון טיב הערכתו בהקשר המסוים, קריטריונים אלה תלויים גם הם בהקשר ואינם נתונים מראש. ההיבט השני הוא שההערכה ניתנת לפני קבלת ההחלטה, ולכן לפני שברור בדיוק מהם השיקולים שיובאו בחשבון בעת קבלת ההחלטה ומה יהיה מרחב האפשרויות לבחירה. הערכות מודיעין על מידת ההתנגדות של העם האיראני לשלטון במדינה, או על תכניות האש שיפעיל חזבאללה במלחמה, יכולות לשמש במגוון רחב מאד של תהליכי קבלת החלטות. לו היה הקמ"ן יודע כיצד יתקיים תהליך קבלת ההחלטה בעתיד, הוא יכול היה לבדוק מראש אם ההערכה שלו מספיק טובה להחלטה זו. מכיוון שההערכה ניתנת מראש, הקמ"ן צריך לצפות בדרך כלשהי מה יאפיין את מרחב הדיון העתידי לקבלת החלטות בנושא.

נקודת המבט על המעשיות והרלבנטיות של הערכת מודיעין מלמדת במה היא שונה ממחקר מדעי. הערכת מודיעין, ככלי התומך בקבלת החלטות, דומה להנדסה שנועדה לאפשר החלטות נכונות בעניין תכנון ופיתוח של מכשירים המתאימים לצרכים שונים. התאמת התכנון ההנדסי למשימתו נמדדת בכך שהוא מספקת תשובה טובה דיה, לא תשובה מושלמת. לכן אין כל קושי עקרוני עם הנדסה מכנית המבוססת על מכניקה ניוטונית, הגם שהתיאוריה המדעית שעליה היא נשענת נדחתה כשגויה מפני תיאורית היחסות ותיאורית הקוונטים לפני יותר ממאה שנים. אפשר לתכנן גשרים, טילים ומנועים בעזרת הנדסה המבוססת על המכניקה הניוטונית השגויה, מכיוון שהדיוק שלה מספק לכל אותם צרכים מעשיים. כמו בהנדסה, מעשיות ורלבנטיות הן שם המשחק גם בהערכת מודיעין.

גישה זו אינה מקובלת על כלל הקמ"נים. יש גישות שרואות את הערכות המודיעין כמקבילות לתיאוריות מדעיות, ומציגות את המודיעין כ"מוסד לבירור המציאות".¹ הפיתוי להיאחז בדימוי זה רב, מכיוון שאם אכן מחקר המודיעין דומה למדעי הטבע, הרי שניתן להשתמש במתודולוגיה של מדעי הטבע גם במחקר המודיעין, וליהנות משיטת מחקר הנחשבת מופת, ושהוכחה כפוריה באופן מיוחד. למרבה הצער, ההבדלים בין המודיעין לבין מדעי הטבע מהותיים. לא מדובר כאן רק בהבדלים של מורכבות המימוש הנובעים מהיות המדע מבוסס על מחקר מעמיק יותר ממחקר המודיעין או מכך שהטבע אינו מנסה להונות אותנו בניגוד לאויב.

אפשר לבדוק עובדות במציאות על ידי כך שנצפה בה באמצעות חיישנים מתאימים. אפשר גם לבדוק עובדות במציאות שהייתה קיימת על ידי כך שנמצא תיעוד אמין מהעבר. להבדיל, אין

1 זו קביעה מרכזית במתודולוגיה שמציע יצחק בן ישראל, ראה הפילוסופיה של המודיעין. אמנם, גם הוא טוען שהערכת מודיעין קרובה יותר לטכנולוגיה מאשר למדע, אך מוסיף מיד שניתן לעשות שימוש בכלים המשמשים לבחינת תיאוריות מדעיות גם לצורך בחינת כלים טכנולוגיים, ומסיק שניתן לשאול את המתודולוגיה של מדעי הטבע למחקר המודיעין. ראה בן ישראל, "הפילוסופיה של המודיעין: הלוגיקה של תהליך ההערכה", 169.

דרך לבדוק פרטי מידע שיקרו בעתיד, ולכן אין דרך לברר את מה שמכונה לעתים "המציאות העתידית". בניגוד למציאות, שהיא מצב עניינים נתון בעת הזו, המושג "מציאות עתידית" אינו מבטא מצב מסוים אלא מרחב עצום של חלופות שונות וסותרות. חיבור המלים "מציאות" ו"עתיד" לא הופך את "המציאות העתידית" להיות דבר מה ממשי שאפשר לברר באמצעות בדיקת עובדות. בנקודה זו נבדלים מדעי הטבע ממחקר המודיעין. החוקר במדעי הטבע מניח שחוקי הטבע קבועים, שהם היו תקפים בעבר ושיהיו תקפים גם בעתיד. ההנחה שחוקי הטבע קבועים (גם אם איננו מכירים אותם) נותנת למדען שני כלים קריטיים במחקר המדעי: היא מאפשרת לו לחזור על ניסויים שוב ושוב כדי לבדוק את התיאוריה, ולדעת שחוקי המשחק לא השתנו מניסוי לניסוי; והיא מאפשרת לו להסיק שאם תיאוריה הצליחה עד כה לחזות תופעות יש טעם להשתמש בה כדי לשער מה יקרה בעתיד, כי חוקי המשחק לא ישתנו.

מצבו של הקמ"ן שונה. הוא אינו יכול לבדוק שוב ושוב את התהליכים שהובילו בהזדמנויות שונות להתקפות פתע יפניות על פרל הרבור, ולהסיק מה צפוי בהתקפה אפשרית כזו בעתיד. אמנם, גם מדען שואף לפתח תיאוריה שתאפשר לחזות תופעות שטרם התרחשו (כמו מהו עתידה של השמש או מה תהיה הטמפרטורה הממוצעת על פני כדור הארץ בעוד מאה שנים), אולם חיזויי מתבססים במידה רבה על ההנחה שהמדע חשף עד היום חוקי טבע, שנבדקו לאור תופעות דומות בעבר, ושישאר תקפים גם בעתיד. בכל הקשור להערכות מודיעין על החלטות ומעשים של האויב (בשונה מהערכת יכולות של אמצעי לחימה) לקמ"ן כמעט אף פעם אין הערכה שנבדקה מול מקרים דומים בעבר, להבדיל מתיאוריה מדעית רצינית, מכיוון שרוב הארועים שבהם עוסקות הערכות מודיעין הם סינגולריים. הקמ"ן גם אינו יכול להניח שהוא יכול לפתח "חוקי התנהגות" של האויב שיהיו בהכרח תקפים בעתיד.

הערכת מודיעין לא נועדה לברר את המציאות למען שיפור הידע, אלא לספק כלים מעשיים ורלבנטיים לקבלת החלטות. כמובן שהקמ"ן נדרש לתאר את מה שיתחולל בעתיד - תופעות, תהליכים ומגמות - אולם אמות המידה שלפיהן יש לשפוט את איכות ההערכה הן בראש ובראשונה מעשיות ורלבנטיות. בכל מקרה שבו הניסיון של הקמ"ן לחזות את הצפוי אינו עולה בקנה אחד עם הדרישה למעשיות ולרלבנטיות - האחרונות גוברות. הערכת מודיעין שקולעת להתפתחות עתידית אך אינה רלבנטית לקבלת החלטה אינה הערכת מודיעין טובה.

התמקדות בעתיד

עניינה של החלטה הוא פעולה שתינקט בעתיד, שעל בחירתה וקביעת אופן ביצועה מחליטים על מנת לעצב את העתיד. יש הגורסים כי קמ"ן צריך להציג את התמונה העובדתית והמדויקת ביותר שיש ברשותו, וכל אמירה על העתיד היא בגדר בונוס.² אחד המחירים של גישה כזו הוא

2 יואל בן פורת, "הערכות מודיעין מדוע הן קורסות?" בתוך *מודיעין וביטחון לאומי* בעריכת צבי עופר ואבי קובר (ת"א: מערכות, 1987), 5-244.

צמצום הרלבנטיות של הקמ"ן לקבלת ההחלטות. מקבל ההחלטות חייב להביא בחשבון את המצבים האפשריים בעתיד לפני הפעולה ואחריה, אחרת לא יוכל להתאים את הבחירה בפעולה למטרותיו. אם הקמ"ן לא יציג הערכה כיצד עשוי מצב העניינים בעולם להשתנות ביחס לעת הנוכחית, מקבל ההחלטות יצטרך לגבש הערכה זו בעצמו ללא עזרת הקמ"ן.

הערכות מודיעין שתכליתן לסייע בקבלת החלטות צריכות להיות רלבנטיות למצב עתידי. קיימת רתיעה רבה של חוקרי מודיעין ושל נמעניהם מפני דימוי של הערכת מודיעין כחיזוי העתיד, מכיוון שלא ניתן לתת בה תיאור ודאי על העתיד. על רקע זה התפתח שיח עשיר, שלפיו חוקר מודיעין אינו עוסק בחיזוי העתיד אלא בתיאור אפשרויות, תהליכים או מגמות עתידיות ובצורך לדבר על עתיד אפשרי ולא לנבא אותו. אך יהא הניסוח אשר יהא, כל אמירה על אפשרויות, תהליכים ומגמות היא, כמובן, אמירה על העתיד, גם אם אינה אמירה נחרצת שמאורע מסוים יתרחש בודאות אלא מציגה הערכה ברמת ביטחון מסויימת. הערכת מודיעין ביחס להתפתחויות עתידיות אינה ניחוש בעלמא, אלא צריכה להיות הערכה מבוססת על שיטת מחקר סדורה, על גישה ביקורתית, ועל הבנה שכל הערכת מודיעין מלווה בהערכה של רמת הביטחון בה.

אם עניינה של הערכת מודיעין הוא תיאור העתיד, מה זה אומר על סדר יומו של הקמ"ן? האם הוא מתמקד בעתיד או בהווה ובעבר? כמובן שחלק ניכר מעבודתו של חוקר המודיעין ממוקד בעבר ובהווה, שם הוא מוצא את פרטי המידע על אודות מושאי ההערכה שלו, שנחוצים כדי לגבש את הערכתו על העתיד. "כמה טנקים יש לאויב?" או "מה סיכמו פוטין ואסד בפגישתם האחרונה?" הן שאלות אפשריות שעליהן נדרשים לענות חוקרי מודיעין. הן שאלות על ההווה ועל העבר, וניתן עקרונית למצוא להן תשובה בהווה, גם אם זה לא קל. חוקר מודיעין יכול לענות עליהן במדויק לו רק היה מצליח להגיע למקום שבו נמצא המידע - אם היה מוצא את רשימת המצאי של צבא האויב או את הפרוטוקולים של הישיבות. אך ישנן הרבה שאלות שאינן כאלה. מקבל החלטות המכין את צבאו למלחמה הבאה אינו זקוק לתשובה על מספר הטנקים שיש לאויב היום. שאלה חשובה יותר עבורו היא "כמה טנקים שמישים יהיו לאויב במלחמה, אם תתרחש בקיץ הבא?". התשובה אינה מוסתרת באיזו מגירה סודית. אף אחד אינו יודע בודאות את התשובה לשאלה זו, גם לא מי שאחראי על הטנקים בצבא האויב. אין משמעות הדבר שהתשובה לשאלה זו היא ניחוש בעלמא. ניתן לפתח כלים להעריך זאת באופן שיטתי (לפי קצב הצטיידות, שיעור שמישות אופייני, יכולת מערך התחזוקה לרכז מאמץ לקראת מלחמה), ואולי אפילו בדיוק מספק, אך זו תהיה הערכה בלבד.

ישנן שאלות מורכבות עוד יותר, שחשובות עבור מי שמכין את צבאו למלחמה. בתשובה לשאלה "איך תיראה מתקפת הנגד של האויב?" יש חשיבות רבה לכך שהקמ"ן מחזיק את תכנית המגננה של האויב, ועוקב ברציפות אחרי האימונים והתרגילים שלו. אולם אין די בכך. מתקפת

הנגד תצא לפועל (או לא) בתלות במגוון גורמים, כמו פעולות הצד הכחול ("הצד שלנו"), הישגיו בלחימה, מזג האוויר ושיקולים אסטרטגיים של מנהיגי האויב. גם תמונת המידע הטובה ביותר שקמ"ן יכול להחזיק בהווה לא מספיקה כדי להעריך במדויק את מה שיקרה בעתיד.

הערכת מודיעין מחייבת מאמץ ניכר של בירור המידע בעת הנוכחית כבסיס הכרחי עבורה. אולם, כפי שאמר הרכבי בדברי הפרידה שלו מאמ"ן במאי 1959: "לאחר שחדרת לערפל ההווה והעמדת את הדברים ועמדת על המצב לאשורו, הרי עליך לנסות לחדור לעתיד, לעמוד על כוונות, על אפשרויות, דרכי התפתחות והשתלשלות הדברים".³ הגם שהרכבי הדגיש את החשיבות של השקעת מאמץ בבירור תמונת המודיעין בהווה, ביישום הדברים במסגרת עבודת מחקר המודיעין הוא היה ברור לחלוטין. נושאי המחקר שבהם מיקד את אמ"ן, ושאותם כינה "נקודות קריטיות", עסקו רובם ככולם בעתיד: תהפוכות היחסים הבין-ערביים, עתידה של סוריה, עתיד ההסתננות, מאפייני הפעולות האנטי-ישראליות של מדינות ערב בעתיד, עתיד הבריטות הערביות, עתיד המשטרים בעיראק ובירדן וכדומה.⁴

ההבחנה של ג'וזף ניי בין "סודות" שאותם יש לחשוף באמצעות מידע לבין "תעלומות" שאת ביטויין בעתיד יש להעריך⁵ מבטאת את הטענה, כי יש קשר בין היכולת להקיש מידעת עובדות לחיזוי מדויק של העתיד לבין היכולת להניח שחוקי המשחק נשמרים לאורך זמן. בעולם רווי חוסר ודאות, שהכללים בו אינם קבועים, קשה יותר להקיש מעובדות בהווה על העתיד. בחלק מן התעלומות, כלל לא ברור מהן השאלות שיש לשאול על אודותן ומהי צורתה של תשובה הולמת, ויש הרואים אותן כסוג נפרד וקיצוני יותר של תעלומות.⁶ ישנם נושאי מחקר מודיעין שבהם היכרות טובה עם העבר נותנת תשתית מספיקה להערכת תופעות בעתיד. המודיעין הטכנולוגי הוא דוגמה טובה כזו - ניתוח הביצועים של טיל המלמד על הטווח המרבי שלו תקף, כנראה, גם להערכת ביצועי הטיל אם ישוגר במלחמה הבאה. אך חשוב לשים לב שגם כאן ההיקש מן המידע בעבר להערכה על העתיד אינו יכול להיות מיידי ואינו הכרחי. אופן שימוש אחר בטיל, תקלות תפעול, שיפורים שיוכנסו בו - אלה תלויים בהחלטות של בני אדם בעתיד, ומגבילים את היכולת להקיש היקש ישיר מן המידע על הטיל בעבר על האופן שבו יבוא לידי ביטוי בעימות עתיד.

התאמה למחקר על אודות אנשים

אחד ההבדלים הבולטים בין מודיעין לבין מדעי הטבע נובע מהמאפיינים של מושאי המחקר, ומהאופן שבו ניתן לצפות את פעילותם. מבין הדיסציפלינות המדעיות השונות, מחקר המודיעין קרוב יותר למדעי החברה. אלה שדות המחקר שעניינם ההתנהגות של בני אדם כיחידים או

3 דודי סימנטוב ושי הרשקוביץ, אמ"ן יוצא לאור (ת"א: מערכות, 2013), 247.

4 הרכבי, המודיעין כמוסד ממלכתי, 46-47.

5 Nye, "Peering into the Future"

6 Gregory F. Treverton, "Addressing 'Complexities' in Homeland Security", in *The Oxford Handbook for National Security Intelligence*, ed. Luch K. Johnson (Oxford University Press, 2010).

קבוצות, כמו פסיכולוגיה, סוציולוגיה, כלכלה, מדעי המדינה ואנתרופולוגיה. אמנם חלק משאלות המודיעין עוסק בשאלות הדומות למדעי הטבע, בפרט חלק משאלות המודיעין הטכנולוגי על יכולות אמל"ח אויב, אך רוב העיסוק המודיעיני הוא בשאלות על אנשים: האם אבו מאזן יפנה למועצת הביטחון להכרה במדינה פלסטינית? האם ממשלת איראן תחליט להמשיך בתכנית גרעין חשאית למרות ההסכם עם המערב? איך יפעל מפקד סוללת טילים נגד מטוסים במלחמה כאשר ינותק משרשרת הפיקוד שמעליו? מה משך פרק הזמן שבו סיכול ממוקד צפוי להיות אפקטיבי לשיבוש התכנון והביצוע של פיגועי טרור?

בחלק ממדעי החברה דנים בתופעות של ההתנהגות האנושית כאילו היו תופעות של טבע דומם, שאין צורך לדון בשיקוליו. פסיכולוגיה ביהיוריסטית, למשל, מתמקדת בהתנהגות האנושית כתגובה לגירוי חיצוני תוך התייחסות אל האדם כאל קופסה שחורה. הניסיון להסביר **מדוע** אדם מסוים מגיב בבהלה כאשר הוא רואה כלב אינו מעניינה של הפסיכולוגיה הביהיוריסטית, אלא **מה** מאפייני התגובה ובמה היא תלויה. בכך, הביהיוריסטים מתייחס אל האדם באופן דומה לזה שבו המכניקה בוחנת את שינויי המיקום והמהירות של עצם בעת שמופעלים עליו כוחות. גם חלקים נרחבים בכלכלה בוחנים את ההתנהגות האנושית באופן דומה לגישה הביהיוריסטית. הערכת המחירים הצפויים בשוק הסחורות מתחשבת במידע שנאסף אודות ההיצע והביקוש, ואינה מביאה בחשבון את השיקולים של כל אחד מהאנשים הקונים והמוכרים, למעט ההנחה שכולם שואפים להשיא את התועלת שיש להם מהחלפת סחורות בכסף ולהפך. השליטה במחירים על פי גישה זו היא בידי "יד נעלמה" שמנהלת את השוק כחוק טבע אנושי ולא כפעולה מודעת. גישה כזו עשויה להיות יעילה כדי להסביר תופעות מסוימות של ההתנהגות האנושית, אך היא לא מספיקה. למשל, ניתוח כלכלי של מחירי הבגדים שלא יתחשב בשינויי האופנה המכתיבים את שיקולי הצרכנים יהיה במקרים רבים שגוי. אם על פי עיתוני האופנה "בסתי זהה נלבש צבעים חמים", מחירי השמלות הכחולות ירדו ללא קשר לעקומות ההיצע והביקוש שנלמדו היטב מהתנהגות הקונות בשנה שחלפה. באופן דומה, כלכלן מחו"ל שיגיע לישראל בחודש אדר וינתח את עקומת הביקוש ללחם יגלה בפסח שהניתוח שלו את מחירי הלחם שגוי לגמרי, מכיוון שלא התחשב בשיקולים של הלקוחות בשבוע אחד מסוים בשנה שבו עקומת הביקוש ללחם שונה לחלוטין.

זהו הבדל מהותי בין מדעי הטבע לבין מדעי החברה. מדעי הטבע מניחים שלאובייקטים הנחקרים בהם אין חופש בחירה, והתנהגותם תלויה רק בכוחות הפועלים עליהם ובאופני התגובה הקבועים לכוחות אלה. לכן תחזית על התנהגותם הצפויה נחשבת מספקת אם היא מנומקת על ידי שקלול הכוחות הפועלים עליהם ואופני התגובה. מושאי המחקר של מדעי החברה (ושל רוב מחקר המודיעין) אינם אובייקטים אלא סובייקטים, שהתנהגותם אינה כפויה עליהם באופן ישיר על ידי סביבתם, אלא יש להם חופש בחירה שאותו הם מפעילים לפי השיקולים שלהם ולאור תפיסתם את המציאות. יש המבחינים בין היכולת לחזות התנהגות אדם

בסביבה הטקטית לבין היכולת לחזות התנהגות אדם בסביבה המערכתית. על פי גישה זו, את הלוחמים של פלוגת שריון או הטייסים במבנה מטוסי קרב ניתן לנתח מודיעינית כאובייקטים הפועלים על פי כללים ידועים מראש, להבדיל ממנהיג מדינה או אף מפקד ארמיה, שיכולים לבחור כיצד לפעול על פי הבנתם את תמונת המצב. אני מסכים שאנשים שהתאמנו לפעול באופן מסויים או שהתאמנו להוציא לפועל פקודות מסויימות צפויים לבטא בפעולותיהם פחות גמישות. אך בהערכת מודיעין יש חשיבות מיוחדת ליכולת להצביע על חריגה מקו זה גם ברובד הטקטי. ההנחה ש"ברור כי האויב יפעל בדרך הצפויה" עלולה להוביל לטעויות שמחירן גבוה. הערכת מודיעין טובה צריכה לעסוק בשאלה באילו מצבים לא ניתן להניח שהחיילים ימשיכו לפעול כפי שהתאמנו עד כה, ולא להניח שמה שהיה הוא שיהיה.

לגישה שלבני אדם יש חופש בחירה, וכשהם מחליטים כיצד לפעול על פי שיקוליהם, יש משמעות רבה על מה שנדרש מהערכת מודיעין שעוסקת בהחלטותיהם בעתיד. תחזית על התנהגותם הצפויה של אנשים לא נחשבת מנומקת דיה אם היא מתייחסת רק לכוחות הפועלים עליהם. **התחזית על התנהגותם חייבת להסביר גם את האופן שבו הוא תופסים את המציאות ואת השיקולים שלהם בהחלטה על פעולה.**⁷ זה מה שמקבלי החלטות מצפים מהערכת מודיעין.

באוקטובר 2021 התכנסו חדר הסגל בבית הלבן בכירי המודיעין, הצבא והדיפלומטים האמריקאיים לפגישה עם הנשיא ביידן. הם שמעו את הערכת המודיעין, שגובשה על סמך תצלומי לוויין, יירוט תקשורת ומקורות יומינט, לפיה ההכנות הרוסיות הבשילו, ורוסיה מתכוונת לפלוש לאוקראינה. ההערכה תארה את ההיערכות עשרות אלפי חיילים, ריכוזי טנקים וטילים לאורך גבולות אוקראינה. היא תארה בפירוט רב ("extraordinary detailed") את תכניות המלחמה של רוסיה לכיבוש אוקראינה, ופרטה את נתיבי החדירה בגזרות השונות ואת ציר הזמן המתוכנן. אנשי המודיעין הדגישו את העמדה המוצהרת של הנשיא פוטין על האחדות ההיסטורית שבין הרוסים והאוקראינים, אותה ביטא במאמר בחתימתו שלושה חודשים מוקדם יותר. אולם תיאור מפורט של התכניות, ההיערכות וההצהרות הפומביות לא הספיק כדי לבסס הערכת מודיעין כזו.

ביידן לחץ ושאל את יועציו האם הם חושבים שפוטין באמת מתכוון לפלוש, והיעץ לביטחון לאומי, סאליבן, הנחה את אנשי המודיעין להציג באופן מקיף את הכוונות הרוסיות. ויליאם ברנו, ראש ה-CIA שהיה בעבר שגריר ארה"ב ברוסיה, ונחשב באותו מפגש כמי שיש לו "האינטראקציה הישירה ביותר עם פוטין", תאר את תפיסתו של פוטין כ-"fixated on Ukraine". ברנו הסביר שהשילוב בין התיאור המדויק של התכניות לבין השכנוע העמוק של פוטין שאוקראינה צריכה להיטמע ברוסיה, הוא שמשכנע אותו כי פוטין מתכוון לפלוש לאוקראינה.⁸

7 ניתוח המאפיינים של המודיעין כחלק ממדעי האדם מבוסס על צ'רלס טיילור, *פרשנות ומדעי האדם*, תרגום: יעקב יזגר (ת"א: רסלינג, 2014).

8 Shane Harris et al, "Road to war: U.S. struggled to convince allies, and Zelensky, of risk of invasion", *The Washington Post*, August 16, 2022

הערכת מודיעין על פעולות האויב תיחשב ראויה רק אם תסביר גם את שיקוליהם של מקבלי ההחלטות, את מניעיהם ואת הנחותיהם, ותסביר מדוע הם בוחרים לפעול, מדוע דווקא כעת, ומה גורם להם ליטול את הסיכון בפעולה. להערכת מודיעין המזהה את התנאים שישפיעו על ההחלטות של האויב יש חשיבות מעבר לתיאור של התפתחויות אפשריות - היא מאפשרת לתכנן את פעולות הצד הכחול כך שיימנעו התפתחויות לא רצויות. קמ"ן נדרש לספק בהערכת המודיעין הסבר מסוג שונה לגמרי מזה שנדרש לו מדען המתאר תהליך טבעי.

השיקולים של האנשים - מושאי המחקר המודיעיני - **והמשמעות** שהם מייחסים למציאות ושאותן הם לוקחים כהנחות, **אינם חלק ממציאות שאותה אפשר לברר באופן ישיר** על ידי אמצעי איסוף. אפשר ללמוד על הנחותיו ועל שיקוליו של הסובייקט מהתנהגותו ומדבריו הגלויים. קהילת המודיעין האמריקאית בנתה את הערכתה על הפלישה הרוסית על ירוט תקשורת, כמו גם על חדירה מקיפה להנהגה הפוליטית ברוסיה.⁹ אבל כל אלה אינם מספקים נגיעה ישירה בשיקוליו העתידיים של פוטין, גם אם הוא מצהיר עליהם במפורש בגלוי או בחדרי חדרים. עדיין נשאלות השאלות: מה הוא באמת חושב? למה הוא באמת מתכוון? באילו נסיבות ישנה את דעתו? ואיזה שיקול יהיה המכריע מנקודת מבטו כאשר יצטרך להחליט ברגע האמת? ההערכה מה צפוי מושא המחקר להחליט מצריכה "להיכנס לנעליו" כדי לבחון את הנושא מנקודת מבטו: להבין את שיקוליו ולהבין כיצד הוא תופס את המציאות, ובכלל זה את המשמעות שהוא מייחס לאירועים המתרחשים במציאות הסובבת אותה, ושאותה הוא שוקל כאשר הוא מחליט מה לעשות. הערכת מודיעין שלפיה פוטין יחליט בסופו של דבר לפלוש לאוקראינה מצריכה הבנה של מושגים ושיקולים המנחים אותו, הקשורים בהכרת האינטרסים שלו כפי שהוא מבין אותם, בתחושת הביטחון שלו, בהכרת החשש שלו מהתפתחויות אפשריות, באיזון שלו בין פרגמטיות לבין עקרונות ובגישתו לסיכונים ולהזדמנויות.

מכאן, שלאחר שהקמ"ן השיג את המידע על אודות מושא המחקר, הוא נדרש להציע פרשנות המבטאת בראייתו את נקודת המבט של מושא המחקר, תוך שהוא מסביר מה המשמעות שהלה מייחס לאירועים ולתופעות, ותוך הצגת נימוקים להחלטה שצפוי מושא המחקר לקבל לפי השיקולים שלו עצמו. הפרשנות של הקמ"ן אינה נמצאת בממצאי האיסוף ולא יכולה להימצא בהם. כלי המחקר לגיבוש תמונה על המציאות (איסוף ממצאים וניתוח בסגנון מדעי הטבע) אינם מתאימים לה. הפרשנות שאנו מייחסים למושא המחקר בהקשר מסוים קשורה לפרשנויות אחרות שלנו באותו הקשר, כחלק ממעגל פרשני במונחים של צ'רלס טיילור.

קל להכיר בכך שהערכת מודיעין על כוונות מצריכה פרשנות. אולם חשוב לשים לב ש**פרשנות נדרשת גם להערכת מודיעין של יכולות צבאיות מורכבות**, כגון ביצוע מתקפת נגד או הגנה מפני תקיפות אוויר. הערכת יכולות אלה מחייבת להביא בחשבון התנהגות אנושית של חיילים ושל מפקדים: כיצד יתמודדו עם תקיפה מקדימה שלנו? איך יפעלו כאשר יגלו שתורת הלחימה לא

מספקת מענה ליכולת חדשה המופעלת מולם בשדה הקרב? מה יעשו כאשר שרשרת הפיקוד והשליטה תתערער? או כאשר יהיה איום על צירי האספקה? שיקולים אלה אינה נמצאים בממד הפיזי, כמו מספר הטנקים ודיוק הטילים, ובלעדיהם לא ניתן לגבש הערכה טובה על היכולות הצבאיות המורכבות.

ההכרח שהערכת המודיעין תהיה מבוססת על פרשנות מעלה קושי, שאינו מתעורר כאשר מניחים שאפשר לטפל במודיעין באמצעות הכלים של מדעי הטבע. איך אפשר לדעת שהערכת המודיעין נכונה? אפשר לבדוק, לפחות באופן עקרוני, אם היא תואמת את המציאות. אך איך אפשר לבחון את נכונותה של הערכת מודיעין המבוססת על פרשנות? מי ערב לקמ"ן שהוא מחזיק בפרשנות הנכונה, שהרי הפרשנות היא האופן שבו הוא מפרש את הממצאים, ולכן לא ניתנת לבידוק לנוכח ממצאים? ומהי "פרשנות נכונה"? מתודולוגיה למחקר מודיעין חייבת לתת מענה גם לסוגיה מורכבת זו על מנת להיות רלבנטית לרוב המכריע של השאלות וההחלטות המשמעותיות.

ראייה היסטורית

מחקר המודיעין עוסק בתופעות היסטוריות, כאלה שהבנתן השלמה תלויה בהבנת השתלשלות האירועים הארוכה שקדמה להן. ההיסטוריה מתפתחת לאורך ציר הזמן ואינה חוזרת על עצמה, ומה שקרה משפיע על ההתפתחויות בעתיד באופן שאינו מאפשר להניח שאירועים הם בלתי תלויים. גם בכך מחקר המודיעין כמחקר היסטורי שונה ממדעי הטבע, שלמעט בתחומים יוצאי דופן (כמו תיאורית האבולוציה של המינים או התפתחות היקום) המחקר בהם מניח שהתופעות לא רק מצייתות לחוקים קבועים, אלא גם ניתן להניח שאין צורך בהבנת התהליך ההיסטורי כדי לנתח אירוע. לא רק האירועים שבהם עוסק קמ"ן מהווים חלק מרצף התפתחות היסטורי. גם מושאי המחקר - האנשים - משתנים בתהליך היסטורי: אמונותיהם, הידע שלהם, השיקולים שלהם והמשמעויות שהם מייחסים למציאות משתנים עם הזמן באופן שאינו חוזר לאחור אלא הולך ונבנה שכבה אחר שכבה.

מכיוון שמחקר המודיעין עוסק בתהליכים היסטוריים, הידע שנצבר במחקר המודיעין הוא תלוי הקשר היסטורי. לא רק המעשיות והרלבנטיות של הערכת מודיעין הן תלויות הקשר, כפי שנטען לעיל, אלא גם הידע עצמו. השלכה אחת של מסקנה זו היא הצורך **לבחון את הערכת המודיעין מחדש בכל שינוי של ההקשר**, מכיוון שמושאי המחקר הולכים ומשתנים, חווים חוויות נוספות, לומדים פרטים נוספים ומאמצים משמעויות חדשות לחוויות ולפרטים אלה. מתי יש להניח שמשנתה ההקשר ונדרשת הערכת מחודשת? זו, כמובן, שאלת מפתח. היא נכונה גם ברובד המערכת, כמו במקרה של הצורך לעדכן את מודל ההתרעה האסטרטגית מול מצרים ב-1972 לנוכח שינוי האסטרטגיה המצרית, ונכונה גם ברובד הטקטי כמו במקרה של הצורך לעדכן את מודל ההתרעה הטקטית על פיגוע גדר ברמת הגולן ב-2013 עם הופעת אנשי דאע"ש באזור.

השלכה שניה היא על האופן שבו יש לגבש הערכת מודיעין: מכיוון שהערכת מודיעין עוסקת בעתיד שמתפתח בתהליך היסטורי, אין די לראותו ולהסבירו כנקודה סינגולרית, אלא **ההערכה צריכה להסבירו כתרחיש, כסיפור המתגלגל מהמצב הנוכחי**. מכאן שהערכת מודיעין על התכניות של הצד השני במשא ומתן בעוד חודש צריכה להביא בחשבון את תגובותיו למהלכים שאנו מתכננים לבצע בעוד שבועיים; והערכה על פעולות האויב בשלבים מתקדמים של המלחמה צריכה להביא בחשבון את הפקת הלקחים שלו בתחילת המלחמה. הערכת מודיעין על פעולותיו בלחימה לא יכולה להישען רק על תכניותיו, ויש להביא בחשבון את האפשרות שאם יתברר לו ששיטת לחימה שלו נכשלת בתחילת המלחמה הוא ישנה אותה בהמשך, ואת האפשרות שאם תתברר לו נקודת תורפה שלנו הוא יבקש לנצל אותה בהמשך.

הצורך לשכנע

המטרה של הקמ"ן המציג הערכת מודיעין היא, כאמור, לאפשר קבלת החלטות טובות יותר מאשר היו מתקבלות בלעדיה. מקבל ההחלטות צריך את ההערכה של הקמ"ן כחלק מסך שיקוליו בהחלטתו, ולכן הערכת המודיעין צריכה להתאים לנמענה, מקבל ההחלטות. מרכיב אחד בהתאמה זו נדון לעיל - ההערכה צריכה להיות רלבנטית לצרכיו של מקבל ההחלטות בהקשר הנדון. היא צריכה לענות על השאלות החשובות לצורך תהליך קבלת ההחלטות, ותשובותיה צריכות להיות רלבנטיות להקשר שבו מתקבלות ההחלטות. אולם אין די בכך. לאחר שמתגבשת הערכת המודיעין הקמ"ן מציג אותה למקבל ההחלטות, אך האחרון אינו חייב לקבל את הערכת המודיעין ולהשתמש בה. זו בחירה שלו האם לקבלה, והוא יאמץ אם ישתכנע כי כך ראוי לו לעשות.

כאן מתברר הבדל משמעותי נוסף בין מאפייני העבודה של הקמ"ן לאלה של המדען. מדען מעונין שהתיאוריה שלו תתקבל בקהילת המדענים, אך הוא אינו צריך לכוון את עבודתו כך שיצליח לשכנע מישהו מסוים מהם בכך שהתיאוריה שלו נכונה ושראוי לקבלה. כל שנדרש ממנו הוא שהתיאוריה תיבחן על פי אמות המידה המקובלות לבחינת תיאוריה מדעית: כיצד עורכים ניסוי, כיצד מנתחים את תוצאותיו, מהם הכלים הסטטיסטיים המתאימים, וכדומה. מרגע שמדען הראה שהתיאוריה שלו נבדקה על פי אמות המידה המקובלות, היא אמורה להתקבל על ידי הקהילה המדעית. מדענים אחרים יכולים לדחות את התיאוריה אם יראו שהניסויים לא בוצעו כראוי או שלא יושמו כראוי המבחנים לניתוח התוצאות. אך אם כלי המחקר יושמו כראוי, השימוש הראוי בהם מבטיח את האישור האובייקטיבי לתיאוריה, במובן של הסמכה אינטרסובייקטיבית בין חברי הקהילה המדעית.¹⁰

10 על פי רוב הגישות הפילוסופיות למדע, לא מדובר באובייקטיביות ביחס לקנה מידה מוחלט אלא באובייקטיביות במובן של אינ-טר-סובייקטיביות, כלומר הסכמה בין החברים בקהילה, הסכמה שעשויה גם להשתנות עם הזמן. הסכמה כזו קיימת בתחומים מגוונים של העשייה המדעית: יש הסכמות על מכשירים הנחשבים קבילים, כמו קבלת נייר הלקמוס למדידת חומציות ובסיסיות של תמיסה; יש הסכמות על שיטות הנחשבות קבילות, כמו ההסכמה שקורליצה סטטיסטית בין ממצאי ניסוי ברמת מובהקות מעל 95%, ולעתים מעל 99%, מעידה על קיומו של קשר לא מקרי בין תופעות; ויש הסכמות על אמות מידה ראויים לתשובה מדעית, כמו שתופעות טבעיות אין להסביר על ידי ייחוס רצונות או כוונות לחומר דומם.

שונה המקרה של דיאלוג בין קמ"ן לבין מקבל החלטות שהוא נמנעו. אין אמות מידה אובייקטיביות (או אינטרסובייקטיביות) להערכת מודיעין, שגורמות לכך שמה שמשכנע בעיני נמען אחד יהיה משכנע גם בעיני נמען אחר, או שגורמות לכך שאם הקמ"ן השתכנע לאמץ את ההערכה מובטח לו שגם הנמען ישתכנע. כדי לשכנע את הנמען על הקמ"ן לפעול בדרך אחרת. אם נשאר להמשך הדיון את אפשרות השימוש במניפולציה ככלי בלתי ראוי לגרום לנמען לאמץ את ההערכה, הרי שהדרך העומדת לרשות הקמ"ן היא לשכנע את הנמען באמצעות נימוקים. אלה צריכים להיות, כמובן, משכנעים מנקודת המבט של הנמען. כלומר, **הערכת מודיעין תהיה משכנעת מנקודת המבט של הנמען, אם הוא יקבל את ההנחות העומדות בבסיס ההערכה, ואת הדרך ההגיונית שבה נובעות המסקנות מההנחות.** אין הכוונה שהנמען צריך לקבל את כל ההנחות ואת כל המסקנות, אולם כדי שאפשר יהיה לפתח דיאלוג אפקטיבי בין קמ"ן לנמען, נדרש בסיס משותף כלשהו, המבוסס על כך שלפחות חלק מהנחות ההערכה יהיה מקובל על הנמען.

מבחן השכנוע להערכת ההתאמה של הערכת מודיעין לייעודה מציב אתגר מעשי ומתודולוגי כאחד. כיצד יכול הקמ"ן לנמק את הערכתו לשיטתו של הנמען המסוים? כיצד הוא יכול לדעת מראש אילו הנחות יאות הנמען לקבל ואילו ידחה? כיצד ידע מראש אילו מסקנות יקבל הנמען כנובעות מההנחות ואילו לא? ברור שנמען רציונלי מחויב להיסקים הנובעים לוגית מההנחות, אך כפי שאראה בהמשך, הרוב המכריע של ההיסקים בהערכות המודיעין אינם מחויבים לוגית, אלא הם היסקים מסוג אחר (היסקים מטריאליים). מכיוון שהערכת מודיעין צריכה לשכנע, הרי שמתודולוגיה לגיבוש הערכת מודיעין צריכה להסביר כיצד על הקמ"ן לפעול על מנת שההערכה שהוא מגבש תשיג את מטרתה ותהיה מתאימה ככל האפשר לשכנוע הנמען לאמצה.

בעמודים הקודמים הסברתי כי הערכת המודיעין על החלטות האויב אינה יכולה להיות רק מעוגנת בממצאי האיסוף, אלא צריכה לכלול פרשנות על האופן שבו מושא ההערכה יתפוס את המציאות וישקול את שיקוליו. ההנחות על מה יחשוב האויב ומה יניע אותו לפעול הן חלק הכרחי מהערכת המודיעין, ומקורן בפרשנות של הקמ"ן על האויב ולא בשימוש ישיר בממצאי האיסוף. אם כך, קמ"ן המבקש לשכנע את מקבל החלטות לאמץ את ההערכה צריך להצליח, בין השאר, לשכנע את נמענו לאמץ את הפרשנות על האויב, מבלי שהוא יכול להצדיקה ישירות על פי ממצאים. מצב זה מערים קושי נוסף על היכולת לשכנע את הנמען.

קבלתם של טיעונים מנומקים על ידי הנמען תלויה בהקשר שבו הם מיושמים. מה שמשכנע אדם במצב אחד עשוי שלא להיות משכנע במצב אחר. הנימוקים שאדם סביר יסכים לקבל כמשכנעים במקרה של הערכה שעומד לפגוע צונאמי בחופה של יבשת אחרת לא יספקו אותו, כנראה, אם ההערכה היא שעומד לפגוע צונאמי בחוף שבו עומד ביתו. הסיכון הגבוה לאין שיעור מנקודת מבטו משפיע על הפעולה שהוא צריך לנקוט בעקבות ההערכה, ומכאן מתחייב

שהנימוקים יהיו משכנעים יותר, למרות ששתי ההערכות דומות בתוכן. מיקום הבית הוא הנתון היחיד שיוצר הבדל במה שנדרש כדי לשכנע, אך ההבדל עצום. קמ"ן צריך לדעת לא רק לנסח את הערכת המודיעין באופן שמנומק לשיטתו של הנמען, אלא **לנסח את ההערכה באופן שמנומק לשיטתו של הנמען בהקשר המסוים שבו ניתנת ההערכה.**

על הדרישה שהערכת מודיעין תהיה משכנעת מנקודת המבט של הנמען יש להביט באופן שקול. הציפייה שכל הערכת המודיעין תאומץ כלשונה מופרזת. קמ"ן בהחלט יכול לטעות ולחשוב שהנמען יסכים לאמץ הנחות מסוימות והיסקים מסוימים, למרות שלא יקרה כך בסופו של דבר. הנמען יכול להעביר ביקורת על הערכת המודיעין, ואם יש לו נימוקים משכנעים (לשיטתו, כמובן, שהיא החשובה בדיון), לדחות באופן מנומק מרכיבים בהערכת המודיעין. גם אם הנמען דוחה חלק מההערכה, בהחלט ניתן לראותה כמוצלחת אם היא אפשרה לו לבחון באור אחר הנחות שהניח ושיקולים ששקל. אין הכרח שמקבל ההחלטות יאמץ את כל ההנחות של הקמ"ן, את ההערכה ואת ההמלצות הנובעות ממנה. בהמשך אתייחס בהרחבה גם לעניין זה.

ביקורתיות כחלק מהתהליך

שדה המחקר של הקמ"ן רווי בחוסר ודאות. הוא מתיימר לאמר דברים על אודות מצבים בעתיד, לנתח את ההתנהגות של יחידים ושל קבוצות, לתת תשובות בזמן רלבנטי לקבלת החלטות גם אם לא הספיק לבחון לעומק את כל הנחותיו בהערכה, וכל זאת בהסתמך על מידע עמום וחסר, ובסביבה שבה היריב משתדל להסתיר מידע ולהונות את החוקר. בתנאים אלה הקמ"ן צריך תמיד להטיל ספק בהערכותיו. אולם הטלת ספק כלשעצמה אינה מספיקה. לא מספיק שהוא ידע להיזהר ולא מספיק לשקף את הזהירות הנדרשת למקבל החלטות. מן החוקר נדרש לטייב את ההערכה על ידי העברה שיטתית של ביקורת. ההבדל בין העברת ביקורת לבין הטלת ספק הוא בכך שבהטלת ספק יש רק עננה של חוסר ודאות, ואילו בהעברת ביקורת יש חיפוש שיטתי אחר טעות בהערכה שמחייבת תיקון. זה ההבדל בין האמירה כי "יש להניח שתיתכן טעות בהערכה" לבין האמירה כי "כאן יש טעות בהערכה מכיוון ש...".

טעויות וכשלים יכולים לקרות בכל אחד ממרכיבי התהליך המודיעיני - בקביעת השאלות הרלבנטיות לקבלת ההחלטות, בהחלטה מה סוג התשובה המתאים, בבחירת אמצעי האיסוף, בגילוי תופעות, בפרשנות הניתנת לתופעות, בגיבוש ההערכה לאורן, באופן שבו מחליט החוקר להציג אותה, וכו'. מתודולוגיה להערכת מודיעין חייבת לשלב ביקורת כחלק אינהרנטי של גיבוש ההערכה - ביקורת עצמית אם מגבש אותה קמ"ן יחיד או ביקורת בקבוצה אם הקבוצה מגבשת אותה.

סיכום

מתודולוגיה צריכה להתאים לתהליך שאותו היא מיועדת להנחות. לכן לפני חיפוש אחר מתודולוגיה מתאימה להערכת מודיעין צריך להקדים ולזהות מה נדרש מההערכה. כאמור, יש סוגי מחקר מודיעין שאינם מתאימים לכך באופן מלא. בעיקר אמור הדבר בחלק מן המודיעין הטכנולוגי, שמושאי המחקר שלו אינם אנשים. עם זאת, מדובר ביוצא מן הכלל אשר אינו מעיד על הכלל:

1. ההערכה צריכה להיות מעשית ורלבנטית לתהליך קבלת החלטות קונקרטי. היא צריכה לענות על שאלה רלבנטיות ולתת תשובה שניתנת ליישום באופן אפקטיבי.
2. הערכות מודיעין מתמקדות במקרים רבים בעתיד, והתופעות שבהן עוסק מחקר המודיעין תלויות בהקשר ההיסטורי המתפתח.
3. מושאי ההערכה הם בראש ובראשונה אנשים, ויש לתאר את פעולותיהם בעתיד ולספק פרשנות לאופן שבו הם תופסים את המציאות ושלאורו הם שוקלים את פעולותיהם.
4. הערכת המודיעין צריכה להיות רלבנטית מנקודת מבטו של נמענה ומנומקת מנקודת מבטו, אחרת היא לא תוכל להיות משכנעת.
5. תהליך גיבוש הערכת המודיעין מחייב הפעלת ביקורת באופן שיטתי על כל מרכיביו.

מתוך רשימת המאפיינים בולט כי **הערכת המודיעין נטועה בהקשר**: הקביעה שהיא רלבנטית ושהיא מעשית תלויה במאפייני ההחלטה הצפויה, בסביבה שבה היא נלקחת ובמגבלותיו של מקבל ההחלטות; העיסוק של ההערכה בתהליך היסטורי, והצורך להבין את התופעות שנצפות בעבר כחלק מתהליך היסטורי, הופכים את ההערכה לתלויה בהקשר ההיסטורי שבו היא עוסקת; והדיון בבני אדם כמושאי הערכה מחייב פרשנות המבינה אותם ואת שיקוליהם בתוך ההקשר שבו הם פועלים.

מאפיין בולט שני הוא הצורך **שהערכת המודיעין תיתן נימוק** ולא רק "שורה תחתונה" של תיאור הצפוי. הצורך לשכנע נמען לאמץ את הערכת המודיעין מחייב לתת לו הסבר שניח את דעתו, והצורך לתאר את ההחלטות והפעולות שיעשו מושאי ההערכה מחייב לתת הסבר שמעגן את פעולותיהם בתמונת העולם שלהם ובשיקוליהם.

כדי שמתודולוגיה למחקר מודיעין תשמש כלי אפקטיבי, היא צריכה להסביר כיצד על החוקר לפעול בעת גיבוש ההערכה, וכיצד על החוקר להתאים את תהליך גיבוש ההערכה להקשר המסוים שבו הוא פועל.